

FORMA PISEMNA I ELEKTRONICZNA UMÓW W PRAWIE SINGAPURSKIM

W ustawodawstwie polskim oraz w licznych obcych porządkach prawnych forma czynności prawnych jest rozumiana szeroko, oznaczając każdy z możliwych sposobów przejawu woli przez podmioty prawa cywilnego. Analiza prawa państw *civil law* i *common law* prowadzi do wniosku, że we współczesnych systemach prawnych obowiązuje zasada swobody formy oświadczenia woli, zatem dopuszczalne jest jego złożenie za pomocą jakichkolwiek znaków, tj. zarówno językowych, jak i pozajęzykowych. Od przedmiotowej reguły ustawodawca lub strony wprowadzają jednak wyjątki, zastrzegając obowiązek dokonania czynności prawnej w określonej formie szczególnej. Powyższe uzasadnione jest tym, że forma czynności prawnej pełni liczne funkcje, w tym dowodową, ostrzegawczą, gwarantującą pewność w przedmiocie tego, że czynność prawna została dokonana, jawność jej treści w stosunku do osób trzecich oraz zabezpieczenia interesu społecznego przez ułatwienie kontroli nad jej dokonaniem. We współczesnych systemach prawnych zarówno ustawodawca, jak i strony zastrzegają wymóg zawarcia oznaczonych umów w znanej od wieków formie pisemnej, stanowiącej najbardziej powszechny sposób formalizowania stosunków cywilnoprawnych. Jednak obecnie wraz z globalnym wykorzystaniem Internetu oraz intensywnym rozwojem handlu elektronicznego istotnie wzrosło również znaczenie formy elektronicznej, w której strony dokonują czynności prawnych na odległość.

Celem artykułu jest przedstawienie skomplikowanej problematyki dokonania czynności prawnej w formie pisemnej i w formie elektronicznej oraz spełnienia wymogów pisma i podpisu przez odpowiednio zapis elektroniczny i podpis elektroniczny w prawie singapurskim. W artykule posłużono się metodą dogmatyczno-prawną i prawnoporównawczą.

Singapur pionierem regulacji handlu elektronicznego

Już na początku lat 90. XX wieku celem władz singapurskich było uczynienie z państwa globalnego centrum nauki i nowoczesnych technologii, posiadającego zaawansowaną ogólnokrajową infrastrukturę informacyjną, zapewniającą połączenia

DOI: 10.4467/23538724GS.22.028.16144

ORCID: 0000-0002-3538-9891

sieciowe pomiędzy komputerami, które znajdują się w przyszłości praktycznie we wszystkich gospodarstwach domowych, szkołach, przedsiębiorstwach czy urządzeniach. Singapur miał stać się istotnym miejscem w ogólnoświatowej sieci handlowej, komunikacyjnej i informacyjnej. W sierpniu 1991 r. Krajowa Rada Komputerowa przygotowała plan Singapuru „Inteligentna Wyspa” (*Intelligent Island*), określane również mianem IT2000, oparty na szczegółowym badaniu jedenastu głównych sektorów gospodarki państwa i wykorzystujący wiedzę ekspercką ponad dwustu menadżerów wysokiego szczebla zarówno z publicznych, jak i prywatnych branż¹. Następnie władze przystąpiły do jego realizacji.

Umożliwienie dynamicznego rozwoju handlu elektronicznego i technologii komputerowych wymagało m.in. przeprowadzenia reformy dotychczasowego prawa i uchwalenia nowych aktów normatywnych. Singapur był jednym z pierwszych państw na świecie, a pionierem w Azji, który wprowadził ustawę normującą handel elektroniczny, w tym zawieranie umów online oraz sygnowanie dokumentów elektronicznych podpisem elektronicznym. Projekt aktu o transakcjach elektronicznych (*Electronic Transactions Act* – dalej ETA) przedstawiono w parlamencie 1 czerwca 1998 r., natomiast jego uchwalenie nastąpiło 10 lipca 1998 r. Zastosowane rozwiązania prawne wzorowano przede wszystkim na ustawie modelowej UNCITRAL o handlu elektronicznym (UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce – dalej MLEC) przygotowanej przez Komisję Narodów Zjednoczonych ds. Międzynarodowego Prawa Handlowego (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL) i przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1996 r.² Niektóre singapurskie unormowania oparto jednak na przepisach pierwszej na świecie ustawy o podpisie cyfrowym (*Utah Digital Signature Act*), uchwalonej w amerykańskim stanie Utah w marcu 1995 r.³ Dynamiczny rozwój handlu elektronicznego wymagał dokonania z czasem kilku nowelizacji ETA i dostosowania jej postanowień do zmieniających się realiów.

Następnie Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło w 2005 r. przygotowaną przez UNCITRAL Konwencję Narodów Zjednoczonych o używaniu komunikacji elektronicznej w międzynarodowych kontraktach (United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts – dalej CUECIC), której celem jest ułatwienie posługiwania się środkami komunikacji elektronicznej w handlu międzynarodowym przez zapewnienie, że umowy zawarte w formie elektronicznej są tak samo ważne i wykonalne jak umowy tradycyjnie sporządzone

---

¹ C.C. Nicoll, *Singapore: The Intelligent Island*, „EDI Law Review” 1999, no. 6, s. 123.

² J.C. Wah Teck, *Legal issues in e-commerce and electronic contracting: the Singapore position*, Asean Law Association. 8th General Assembly, Singapore, 29 November – 2 December 2003, s. 237.

³ D. Senq, *The Singapore Electronic Transactions Act and the Hong Kong Electronic Transactions Ordinance*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review” 2008, no. 5, s. 7; H.S.K. Tank, *The Impact of the Singapore Electronic Transactions Act on the Formation of E-Contracts*, „Electronic Communications Law Review” 2002, vol. 9, no. 2, s. 86.

w formie pisemnej. Singapur jako drugie państwo na świecie, tj. po Hondurasie, dokonał ratyfikacji konwencji w lipcu 2010 r.⁴ Konwencja ostatecznie weszła w życie 1 marca 2013 r. Jej postanowienia są w znacznej mierze wzorowane na przepisach MLEC z 1996 r. W związku z ratyfikacją konwencji przez Singapur derogowano dotychczasowy akt o transakcjach elektronicznych (*Electronic Transactions Act*) z 1998 r., po czym ponownie go uchwalono w zmodyfikowanym brzmieniu 1 lipca 2010 r.⁵, wprowadzając postanowienia CUECIC do krajowego porządku prawnego⁶.

Modele regulacji podpisu elektronicznego

W ustawodawstwie międzynarodowym i krajowym wyróżnia się trzy podstawowe modele regulacji prawnej podpisu elektronicznego, czyli podpis cyfrowy (*digital signature approach*), minimalistyczny (*minimalist approach*) oraz dwutorowy (*two-prong approach*). Pierwszy, określaný również mianem rygorystycznego, ma charakter technologicznie zależny, ponieważ normuje wyłącznie jedną technologię generowania podpisu elektronicznego, tj. technikę podpisu cyfrowego opartą na kryptografii asymetrycznej oraz z reguły związaną z nią problematykę urzędów certyfikacji i infrastruktury klucza publicznego (Public Key Infrastructure – PKI). Ekwiwalent podpisu własnoręcznego stanowi jedynie podpis cyfrowy weryfikowany za pomocą kwalifikowanego certyfikatu wydanego przez akredytowany urząd certyfikacji. Powyższy model jest najstarszy. Został zastosowany w pierwszych na świecie regulacjach dotyczących jednego rodzaju podpisu elektronicznego, czyli podpisu cyfrowego (stan Utah, Włochy, Niemcy).

Z kolei model minimalistyczny, określaný również mianem funkcjonalnej równoważności, jest technologicznie neutralny, gdyż uznaje legalność podpisów elektronicznych i dopuszcza ich stosowanie, jednocześnie nie regulując i nie uprzywilejowując żadnej technologii ich tworzenia, w szczególności techniki podpisu cyfrowego. Ekwiwalent podpisu własnoręcznego stanowi podpis elektroniczny spełniający ogólnie określone, niesurowe pod względem standardu bezpieczeństwa i technologicznie neutralne wymogi (np. Australia, Kanada, MLEC), przy czym zdarza się też, że wskazanej równoważności nie uzależniono od zadośćuczynienia jakimkolwiek przesłankom (np. USA, Wielka Brytania).

Natomiast model dwutorowy, określaný również mianem hybrydowego lub mieszanego, łączy elementy dwóch poprzednich. W torze pierwszym ustawodawca

⁴ J.B. Lambert, *The U.N. Convention on Electronic Contracting: Back from the Dead?*, „Michigan State International Law Review” 2017, vol. 25, no. 1, s. 33.

⁵ *Electronic Transactions Act*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/ETA2010> (dostęp: 22.02.2022).

⁶ E. Mik, *Certainty at last? A “new” framework for electronic contracting in Singapore*, „Journal of International Law and Technology” 2013, vol. 8, no. 3, s. 160.

uznaje legalność podpisów elektronicznych i dopuszcza ich stosowanie oraz przyznaje im określony status prawny i dowodowy, najczęściej przez wprowadzenie szerokiej i technologicznie neutralnej definicji podpisu elektronicznego oraz zasady jego niedyskryminacji. Natomiast w torze drugim prawodawca wyróżnia kwalifikowany rodzaj podpisu elektronicznego (*qualified electronic signature*), nazywany czasem bezpiecznym (*secure*), który spełnia surowe pod względem bezpieczeństwa wymogi i nadaje mu wyższy status prawny. Z reguły przesłanki zostają sformułowane w sposób neutralny technologicznie, lecz w praktyce są dostosowane do technologii podpisu cyfrowego opartego na kryptografii asymetrycznej, chociaż nie jest wykluczone, że również inne techniki pozwolą uczynić im zadość. Najczęściej uprzywilejowanie polega na wprowadzeniu zasady, że ekwiwalent podpisu własnoręcznego stanowi wyłącznie kwalifikowany podpis elektroniczny (np. państwa członkowskie Unii Europejskiej, w tym Polska, ustawa modelowa UNCITRAL o podpisach elektronicznych z 2001 r.). Niekiedy wyższy status prawny ogranicza się do wprowadzenia domniemań prawnych związanych z sygnowaniem dokumentów kwalifikowanym podpisem elektronicznym (np. Singapur). Regulacja singapurska ma charakter dwutorowy⁷.

Zakres zastosowania formy pisemnej

Singapurskie prawo umów (*contract law*) w znacznej mierze jest oparte na angielskim *common law*⁸. Obowiązuje zasada swobody formy oświadczenia woli, zatem strony mogą zawrzeć umowę w sposób dowolny, w szczególności ustnie lub na piśmie, bądź posługując się środkami komunikacji na odległość, takimi jak telefon, faks, e-mail czy strona internetowa. Od wskazanej reguły prawodawca wprowadził jednak odstępstwo, wymagając, by określone czynności prawne zostały dokonane w formie szczególnej, tj. najczęściej w formie pisemnej. Obowiązek zawarcia oznaczonych rodzajów umów w formie pisemnej w prawie singapurskim wywodzi się z ustawodawstwa angielskiego. Pierwowzorem dla przyjętych rozwiązań była angielska ustawa o zapobieganiu oszustwom i krzywoprzysięstwie (*An Act for the Prevention of Frauds and Perjuries*) z 1676 r., która w doktrynie państw systemu *common law* jest powszechnie określana mianem ustawy o oszustwach (*Statute of Frauds*). Celem wskazanego aktu było zapobieżenie wytaczaniu bezpodstawnych powództw przez postawienie wymogu, zgodnie z którym zasadność roszczenia

⁷ L. Brazell, *Electronic Signatures Law and Regulation*, London 2004, s. 144; S.F. Fischer, *Saving Rosenrantz and Guildenstern in a Virtual World – A Comparative Look at the Recent Global Electronic Signature Legislation*, „Boston University Journal of Science & Technology Law” 2001, vol. 7, no. 2, s. 235.

⁸ E. Mik, *Certainty at last?...*, s. 161; H.S.K. Tank, *The Impact of the Singapore...*, s. 86; por. *Application of English Law Act 1993*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/AELA1993> (dostęp: 22.02.2022).

musi zostać wykazana przez przeprowadzenie dowodu z dokumentu stwierdzającego zawarcie umowy. Forma pisemna pełni w powyższym przypadku przede wszystkim funkcję dowodową i ostrzegawczą. W art. 4 angielskiej ustawy o oszustwach przewidziano katalog sześciu rodzajów umów, których zawarcie musi zostać udowodnione na piśmie.

Prawodawca singapurski przyjął powyższe rozwiązanie prawne w odniesieniu do pięciu kategorii umów wskazanych w art. 6 *Civil Law Act* z 1909 r.⁹ Mianowicie, powództwo nie może zostać wytoczone przeciwko (a) zarządcy lub kuratorowi cudzego majątku, który na podstawie umowy zobowiązał się do ponoszenia odpowiedzialności odszkodowawczej za długi majątku, którym administruje, z własnego mienia, (b) osobie, która zobowiązała się do spłacenia cudzego długu, wykonania zobowiązania ciążącego na innym podmiocie, (c) osobie, która zawarła umowę, mając na względzie zamiar zawarcia związku małżeńskiego, (d) stronie umowy sprzedaży lub innej umowy rozporządzającej prawem do nieruchomości bądź jakimkolwiek interesem dotyczącym nieruchomości, (e) stronie umowy, która nie ma być wykonana w ciągu roku od dnia dokonania czynności prawnej, chyba że umowa uzasadniająca jego wniesienie została zawarta w formie pisemnej albo istnieje memorandum bądź list na piśmie stwierdzający jej zawarcie, podpisany przez podmiot, przeciwko któremu ma być skierowane powództwo, lub przez osobę przez niego upoważnioną.

Nadto, ustawy obowiązek zachowania formy pisemnej został przewidziany również w licznych innych przepisach. Do najważniejszych należy m.in. wymóg zawarcia na piśmie i opatrzenia przez strony podpisem umowy hipoteki oraz dzierżawy nieruchomości na czas dłuższy niż 3 lata, statutowany w *Land Titles Act* z 1993 r.¹⁰ Obowiązek zachowania formy pisemnej wprowadzono również w odniesieniu do zawarcia umowy ubezpieczenia¹¹, umowy przenoszącej prawo własności intelektualnej, w tym prawo autorskie, a także ustanawiającej licencje na własność intelektualną, w szczególności na używanie zarejestrowanego znaku towarowego (art. 42 *Trade Marks Act* z 1998 r.¹²). Wymaga podkreślenia, że forma pisemna stanowi powszechny sposób formalizowania stosunków prawnych, z którego strony często korzystają także wówczas, gdy żaden przepis ustawy nie przewiduje takiego obowiązku. W praktyce kontrahenci zawierają doniosłe dla siebie umowy na piśmie i opatrują dokument podpisami.

---

⁹ *Civil Law Act*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/CLA1909> (dostęp: 22.02.2022).

¹⁰ *Land Titles Act*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/LTA1993> (dostęp: 22.02.2022).

¹¹ H.S.K. Tank, *The Impact of the Singapore...*, s. 103.

¹² *Trade Marks Act*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/TMA1998> (dostęp: 22.02.2022).

Wymóg pisma

Elementami konstrukcyjnymi formy pisemnej są pismo i podpis własnoręczny. Ogólną definicję terminu „pismo” (*writing*), mającą zastosowanie do wszystkich aktów normatywnych z wyjątkiem tych, w których wskazanemu słowu nadano odmienne znaczenie, przewidziano w art. 2 ust. 1 singapurskiej ustawy o wykładni (*Interpretation Act*) z 1965 r.¹³ Pojęcie „pismo” obejmuje druk, litografię, maszynopis, fotografię i inne sposoby przedstawienia lub odtworzenia słów bądź cyfr w widzialnej formie (*in visible form*). Analogicznie należy też dokonywać egzegezy wyrażeń odnoszących się do terminu „pisać”. Zastosowana definicja jest zatem bardzo szeroka. Ustawodawca singapurski położył w niej nacisk na konieczność przedstawienia słów w formie widocznej dla człowieka¹⁴. Wymaga podkreślenia, że przyjęta definicja stanowi niemalże dosłowne powtórzenie definicji terminu „pismo”, zawartej w załączniku pierwszym do angielskiej ustawy o wykładni (*Interpretation Act*) z 1978 r., będącej jej pierwowzorem.

Tożsamość rozwiązań zastosował ustawodawca australijski w art. 25 ustawy federalnej o interpretacji ustaw (*Acts Interpretation Act*) z 1901 r., wskazując, że pismo obejmuje każdy sposób przedstawienia lub odtworzenia słów, cyfr, obrazów bądź symboli w widzialnej formie. Analogiczną definicję przewidział też prawodawca kanadyjski w art. 35 ust. 1 ustawy federalnej o interpretacji (*Interpretation Act*) z 1985 r. Singapurskie, australijskie i kanadyjskie prawo umów w znacznej mierze opiera się na angielskim *common law*, stąd tożsamość przyjętych definicji i bardzo szerokie rozumienie terminu „pismo” we wskazanych porządkach prawnych. Powyższe jest zresztą charakterystyczne również dla innych państw systemu *common law*. Przykładowo, zgodnie z definicją legalną przewidzianą w § 1-201 (b) (43) amerykańskiego jednolitego kodeksu handlowego (*Uniform Commercial Code*) termin „pismo” obejmuje druk, napis na maszynie do pisania lub każde inne zamierzone sprowadzenie do materialnej formy¹⁵.

Wymóg podpisu

W prawie singapurskim nie przewidziano ogólnej definicji terminu „podpis”. W szczególności nie została ona zawarta w ustawie o wykładni (*Interpretation Act*) z 1965 r. Jak już podkreślono, singapurskie prawo umów w znacznej mierze opiera

¹³ *Interpretation Act*, Revised Edition 2020, <https://sso.agc.gov.sg/Act/IA1965> (dostęp: 22.02.2022).

¹⁴ S. Mason, *Electronic Signatures in Law*, London 2003, s. 14; D. Rowland, E. Macdonald, *Information Technology Law*, London 2005, s. 285.

¹⁵ M. Maciejewska-Szałas, *Forma pisemna i elektroniczna czynności prawnych. Studium porównawcze*, Warszawa 2014, s. 139.

się na angielskim *common law*. W konsekwencji znaczenie pojęcia „podpis” zostało zaczerpnięte ze wskazanego porządku prawnego. Z kolei na gruncie prawa angielskiego ustalenia sensu terminu „podpis” dokonały sądy w orzeczeniach wydanych na przestrzeni od XVII do XXI wieku. Judykatura angielska przyjęła, że przede wszystkim należy brać pod uwagę funkcje pełnione przez podpis, a nie formę jego sporządzenia¹⁶. W orzecznictwie wielokrotnie podkreślono, że podpis należy złożyć w odpowiednim zamiarze, tj. podpisania i uwierzytelnienia dokumentu.

W konsekwencji na gruncie prawa angielskiego przyjęto bardzo szerokie rozumienie terminu podpis. Osoba może złożyć na dokumencie podpis własnoręczny, pisząc swoje imię i nazwisko lub wyłącznie imię bądź samo tylko nazwisko, pseudonim¹⁷, skrót nazwiska¹⁸, nazwisko nieczytelne, inicjały¹⁹ albo jakkolwiek znak, w szczególności symbol krzyża „X”²⁰. Judykatura dopuściła przy tym rozmaite sposoby składania podpisu. Z precedensów wynika, że podpis może zostać napisany długopisem, ołówkiem lub na maszynie do pisania albo wydrukowany²¹, odbity z pieczęci²², wygrawerowany bądź umieszczony na dokumencie za pomocą techniki fotograficznej lub litograficznej. W sytuacji typowej sygnatariusz składa podpis pod treścią oświadczenia woli. Jednak w opinii judykatury dopuszczalne jest jego umiejscowienie w dowolnej części pisma, w szczególności w nagłówku, na początku lub w środku, czy też na marginesie strony pod warunkiem złożenia podpisu w celu uwierzytelnienia całego dokumentu²³. Z powyższego wynika, że wymogi formalne, które musi spełnić podpis, są minimalne i zostały sformułowane w orzecznictwie w sposób bardzo liberalny. Reasumując, podpisem jest każdy znak złożony przez sygnatariusza w zamiarze podpisania i uwierzytelnienia pisma²⁴. Wskazane szerokie rozumienie terminu podpis diametralnie odbiega od znaczenia tego pojęcia przyjętego w Polsce czy innych krajach Europy kontynentalnej

---

¹⁶ C. Reed, *What is a Signature?*, „The Journal of Information, Law and Technology” 2000, no. 3, s. 11; S. Mason, *Electronic Signatures...*, s. 21.

¹⁷ Np. orzeczenie w sprawie *Re Redding's Goods* (1850) 14 Jur 1052, 2 Rob Ecc 339.

¹⁸ Np. orzeczenia w sprawach: *Re Chalcraft's Goods* (1948) P 222; *Bartlett's De Reya v. Byrne* (1983) 127 Sol Jo 69, CA (Civil Division).

¹⁹ Np. orzeczenia w sprawach: *Phillimore v. Barry* (1808) 1 Camp 513, 170 ER 1040; *Re Savory's Goods* (1851) 15 Jur 1042, *Hill v. Hill* (1947) Ch 231.

²⁰ Np. orzeczenia w sprawach: *Harrison v. Harrison* (1803) 8 Ves 185, 32 ER 324; *Re Field's Goods* (1843) 2 Curt 752, 163 ER 890.

²¹ Np. orzeczenia w sprawach *Saunderson v. Jackson* (1800) 2 Bos & P 238, 126 ER 1257; *Schneider v. Norris* (1814) 2 M & S 286, 105 ER 388.

²² Np. orzeczenia w sprawach *Lemayne v. Stanley* (1681) 3 Lev 1, 83 ER 545; *Goodman v. J Eban Ltd* (1954) 1 QB 550, (1954) 1 All ER 763, CA.

²³ Np. orzeczenia w sprawach: *Ogilvie v. Foljambe* (1817) 3 Mer. 53; *Durrell v. Evans* (1862) 1 H. & C. 174; *Touret v. Cripps* (1879) 48 LJ Ch 567, 27 WR 706; *Evans v. Hoare* (1892) 1 Q.B. 593; *Leeman v. Stocks* (1951) Ch 941; *Walker v. Copp Clark Publishing Co. Ltd.* (1962) 33 D.L.R. (2d) 338.

²⁴ Szeroko na ten temat: M. Maciejewska-Szalas, *Forma pisemna...*, s. 237–267.

(np. w Niemczech, Szwajcarii, Rosji). Tutaj podpis oznacza językowy znak graficzny, obejmujący co najmniej nazwisko sygnatariusza, stawiany własnoręcznie pod treścią oświadczenia woli.

Spełnienie wymogu pisma przez zapis elektroniczny

Singapurski akt o transakcjach elektronicznych (ETA) oparto na regule funkcjonalnej ekwiwalentności i zasadzie niedyskryminacji. W prawie singapurskim zapis elektroniczny (*electronic record*) oznacza zapis utworzony, przekazany, doręczony lub przechowywany za pomocą środków elektronicznych w systemie informatycznym albo w celu przesłania go z jednego systemu informatycznego do drugiego (art. 2 ust. 1 ETA). Natomiast termin „wiadomość” (*communication*) obejmuje jakiekolwiek oświadczenie, deklarację, żądanie, ogłoszenie, wniosek, ofertę oraz jej akceptację, które strony zobowiązane są złożyć albo decydują się złożyć w związku z zawarciem lub wykonaniem umowy (art. 2 ust. 1 ETA). Z kolei zwrot „wiadomość elektroniczna” (*electronic communication*) oznacza każdą wiadomość utworzoną przez strony za pomocą zapisów elektronicznych (art. 2 ust. 1 ETA).

Ustawodawca singapurski dokonał prawnego uznania zapisów elektronicznych oraz wprowadził zasadę ich niedyskryminacji w art. 6 ETA. Wskazana reguła ma podstawowe znaczenie dla całej regulacji. Wzór dla przyjętego rozwiązania prawnego stanowił art. 5 MLEC oraz art. 8 CUECIC. Ustawodawca singapurski wprowadził wskazany zakaz dyskryminacji, stwierdzając, że w celu uniknięcia wątpliwości przyjmuje się, iż informacji nie można odmówić skuteczności prawnej, ważności lub wykonalności wyłącznie na tej podstawie, że jest ona w formie zapisu elektronicznego. Zasada niedyskryminacji obowiązuje również w stosunku istniejącym pomiędzy nadawcą a adresatem wiadomości elektronicznej, którzy oświadczeniu woli ani innej deklaracji nie mogą odmówić skuteczności prawnej, ważności lub wykonalności wyłącznie na tej podstawie, że jest ona w formie wiadomości elektronicznej (art. 12 ETA). Zastosowane rozwiązanie wzorowano na art. 12 MLEC. Z kolei w art. 11 ust. 1 ETA ustawodawca singapurski uznał za dopuszczalne zawieranie umów w formie elektronicznej, w szczególności w trybie ofertowym, wskazując, że zarówno złożenie oferty przez oferenta, jak i jej przyjęcie przez oblata może nastąpić w wiadomościach elektronicznych. Zasadę niedyskryminacji statuowano również w odniesieniu do ważności i wykonalności umowy zawartej z wykorzystaniem wiadomości elektronicznych, stwierdzając, iż nie można odmówić jej tych przymiotów wyłącznie na tej podstawie, że strony posłużyły się wiadomością elektroniczną w celu złożenia zgodnych oświadczeń woli (art. 11 ust. 2 ETA). Pierwowzorem powyższych unormowań był art. 11 MLEC oraz art. 8 CUECIC.

W ustawodawstwie singapurskim problematyka spełnienia wymogu pisma została uregulowana w art. 7 ETA. Prototypem zastosowanego rozwiązania było

unormowanie przewidziane w art. 6 ust. 1 i 2 MLEC oraz w art. 9 ust. 2 CUECIC. Przyjęto, że gdy prawo wymaga, by informacja została napisana lub była na piśmie bądź przedstawiono ją na piśmie albo przewiduje skutki braku pisma, to powołany wymóg jest spełniony, jeżeli informacja zawarta w zapisie elektronicznym jest dostępna i możliwa do późniejszego odtworzenia.

Jak wskazano, regulacja singapurska ma charakter dwutorowy, dlatego ustawodawca dodatkowo wprowadził pojęcie bezpiecznego zapisu elektronicznego (*secure electronic record*) (art. 17 ust. 1 ETA) oraz domniemanie prawne związane z posługiwaniem się nim (art. 19 ust. 1 ETA). Mianowicie, jeżeli procedura bezpieczeństwa – określona przez ustawodawcę lub handlowo uzasadniona procedura bezpieczeństwa uzgodniona przez zaangażowane strony – została prawidłowo zastosowana do zapisu elektronicznego w celu zweryfikowania, czy zapis elektroniczny nie został zmieniony od oznaczonego momentu, to taki zapis będzie uznawany za bezpieczny zapis elektroniczny od tak określonego momentu do chwili jego weryfikacji (art. 17 ust. 1 ETA). Na potrzeby art. 17 oraz art. 19 ust. 1 i 3 ETA przyjęto, że to, czy procedura bezpieczeństwa jest handlowo uzasadniona, ustala się, mając na względzie cele procedury oraz okoliczności handlowe istniejące w czasie, gdy procedura była stosowana, w tym (a) charakter transakcji, (b) doświadczenie stron, (c) wielkość podobnych transakcji dokonanych przez jedną lub wszystkie strony, (d) dostępność oferowanych procedur alternatywnych, jednak odrzuconych przez którąkolwiek ze stron, (e) koszt procedur alternatywnych oraz (f) procedury ogólnie używane dla podobnych rodzajów transakcji (art. 17 ust. 2 ETA).

Ustawodawca singapurski wprowadził domniemanie prawne związane z posługiwaniem się bezpiecznym zapisem elektronicznym. Ma ono charakter wzruszalny, przy czym dopuszczalność jego obalenia nie została w żaden sposób ograniczona. Mianowicie, we wszelkich postępowaniach dotyczących bezpiecznego zapisu elektronicznego domniemywa się, o ile nie przeprowadzono dowodu przeciwnego, że bezpieczny zapis elektroniczny nie został zmieniony od oznaczonego momentu, tj. tego, od którego posiada status bezpiecznego (art. 19 ust. 1 ETA). Domniemanie prawne integralności danych odnosi się wyłącznie do bezpiecznego zapisu elektronicznego, stąd jego uprzywilejowany charakter prawny (art. 19 ust. 3 ETA).

Spełnienie wymogu podpisu przez podpis elektroniczny

W prawie singapurskim termin „podpis” (*signature*) zdefiniowano jako metodę (elektroniczną lub inną) użytą do identyfikacji osoby i wskazania jej zamiaru w odniesieniu do informacji zawartej w sygnowanym zapisie (art. 2 ust. 1 ETA). Przedmiotowe pojęcie jest zatem rozumiane bardzo szeroko, obejmując zarówno znany od wieków podpis własnoręczny, jak i stosunkowo nowy podpis elektroniczny.

Problematykę spełnienia wymogu podpisu uregulowano w art. 8 ETA. Zastosowane rozwiązanie ustawodawca singapurski wzorował na art. 7 ust. 1 i 2 MLEC oraz art. 9 ust. 3 CUECIC. Statuowano zasadę, że gdy prawo wymaga podpisu lub przewiduje skutki braku podpisu na dokumencie lub zapisie, to powołany wymóg jest spełniony w odniesieniu do zapisu elektronicznego, jeżeli (a) używana jest metoda do identyfikacji osoby i wskazania jej zamiaru w odniesieniu do informacji zawartej w zapisie elektronicznym oraz (b) metoda ta (i) jest tak niezawodna, jak wynika to z celu, dla którego zapis elektroniczny został utworzony lub zakomunikowany, w świetle wszystkich towarzyszących okoliczności, w szczególności umowy stron albo (ii) zostanie faktycznie udowodnione, że metoda spełniła funkcje wskazane w lit. (a) sama lub łącznie z innymi dowodami.

Ustawodawca singapurski przewidział wymóg, by podpis elektroniczny był tak niezawodny, jak to wynika z celu, dla którego wiadomość elektroniczna została utworzona lub zakomunikowana. Powyższa norma ma wskazywać sądom, że przy dokonywaniu oceny, czy użyty podpis elektroniczny jest wystarczający do zidentyfikowania sygnatariusza, powinny wziąć pod uwagę nie tylko zastosowaną technologię, lecz również inne istotne czynniki, w szczególności umowę zawartą przez strony. Przyjęte rozwiązanie ma też zapobiec uznawaniu przez sądy, że wyłącznie technologie tworzenia podpisu elektronicznego, zapewniające bardzo wysoki stopień bezpieczeństwa są zdadne do identyfikacji osoby, mimo zawarcia przez strony umowy, w której uzgodniły posługiwanie się we wzajemnych stosunkach prostszymi metodami generowania podpisu elektronicznego²⁵.

Nadto, w art. 8 (b) (ii) ETA przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym wymóg podpisu jest spełniony, jeżeli zostanie faktycznie udowodnione, że użyta metoda spełniła funkcje wskazane w lit. (a) tego ustępu, sama lub łącznie z innymi dowodami, niezależnie od jej niezawodności. Pierwowzorem powołanego unormowania był art. 9 ust. 3 CUECIC. Argumentem przemawiającym za zastosowaniem wskazanego uregulowania było przekonanie ustawodawcy singapurskiego, że norma prawna nie może pozwolić stronie umowy na powołanie się na przedstawiony wyżej test niezawodności w celu odmówienia ważności złożonego przez nią podpisu w sytuacji, gdy tożsamość sygnatariusza i jego faktyczny zamiar odnośnie do informacji zawartej w wiadomości elektronicznej może zostać udowodniony w postępowaniu sądowym²⁶. Wymóg niezawodności podpisu elektronicznego nie powinien bowiem doprowadzić sądu do stwierdzenia nieważności całej umowy wyłącznie na tej podstawie, że podpis nie był wystarczająco niezawodny, w przypadku gdy nie ma sporu co do tożsamości podpisującego, faktu złożenia przez niego podpisu, a zatem gdy nie kwestionuje się samej autentyczności podpisu elektronicznego.

---

²⁵ Por. też: *ibidem*, s. 39–40.

²⁶ *Ibidem*, s. 40.

W powyższej sytuacji, gdyby sąd miał stwierdzić nieważność umowy, byłoby to bardzo niewłaściwe rozwiązanie, gdyż umożliwiałoby stronie czynności prawnej, dla której ważności zastrzeżono wymóg jej podpisania, uchylene się od zobowiązania przez zaprzeczenie ważności podpisu elektronicznego złożonego przez nią lub jej kontrahenta wyłącznie z tego powodu, że nie był on tak niezawodny, jak to było konieczne w świetle towarzyszących okoliczności, a nie dlatego, że sygnatariusz nie opatrzył oświadczenia podpisem lub sygnowany dokument został po tym fakcie zmieniony. W celu uniknięcia powstania przedstawionej sytuacji w art. 8 (b) (ii) ETA wskazano, że metoda generowania podpisu elektronicznego jest ważna, niezależnie od jej niezawodności, jeżeli zostanie faktycznie udowodnione, że zidentyfikowała podpisującego i wskazała na jego zamiar w odniesieniu do informacji zawartej w wiadomości elektronicznej²⁷.

Przyjęte rozwiązanie jest charakterystyczne dla państw systemu *common law*, gdzie zarówno ustawodawca, jak i judykatura próbują zapobiec uchylaniu się od wykonania zawartej umowy przez jedną ze stron, gdy stało się to dla niej z jakiegokolwiek powodu niekorzystne przez powołanie się na niedopełnienie wymogu co do formy czynności prawnej (np. USA, Wielka Brytania, Związek Australijski). Powyższe unormowanie stanowi również wyraz tendencji występującej w wielu państwach systemu *common law*, gdzie za ekwiwalent podpisu własnoręcznego uznano podpis elektroniczny bez względu na stopień jego wiarygodności i niezawodności (np. USA, Wielka Brytania).

W regulacji singapurskiej, mającej hybrydowy charakter, prawodawca przewidział pojęcie bezpiecznego podpisu elektronicznego (*secure electronic signature*) i przyznał mu uprzywilejowany status prawny, statuując dwa domniemania prawne związane z opatrzeniem nim dokumentu elektronicznego. Mianowicie, w przypadku gdy poprzez zastosowanie procedury bezpieczeństwa określonej przez ustawodawcę lub handlowo uzasadnionej procedury bezpieczeństwa uzgodnionej przez zaangażowane strony można dokonać pozytywnej weryfikacji, że podpis elektroniczny był w momencie jego tworzenia (a) unikalny dla osoby posługującej się nim, (b) zdolny do zidentyfikowania takiej osoby, (c) utworzony w sposób lub przy użyciu środków pozostających pod wyłączną kontrolą osoby posługującej się nim oraz (d) połączony z zapisem elektronicznym, do którego się odnosi w taki sposób, że w razie wprowadzenia jakiegokolwiek zmiany w zapisie podpis elektroniczny zostałby unieważniony, to taki podpis będzie uznawany za bezpieczny podpis elektroniczny (art. 18 ust. 1 ETA). Nadto przyjęto, że ustala się, czy procedura bezpieczeństwa jest handlowo uzasadniona, mając na względzie cele procedury oraz okoliczności handlowe istniejące w czasie, gdy była ona stosowana, w tym (a) charakter transakcji, (b) doświadczenie stron, (c) wielkość podobnych transakcji dokonanych przez jedną lub wszystkie strony, (d) dostępność oferowanych procedur alternatywnych,

---

²⁷ *Ibidem*, s. 40.

lecz odrzuconych przez którąkolwiek ze stron, (e) koszt procedur alternatywnych oraz (f) procedury ogólnie używane dla podobnych rodzajów transakcji (art. 18 ust. 2 w zw. z art. 17 ust. 2 ETA). Przesłanki, które należy spełnić, by podpis elektroniczny mógł zostać uznany za bezpieczny, sformulowano w sposób neutralny technologicznie, jednak w praktyce są one dostosowane do technologii kryptografii asymetrycznej i opartego na niej podpisu cyfrowego. W ETA uregulowano problematykę podpisu cyfrowego oraz urzędów certyfikacji.

Ustawodawca singapurski wprowadził domniemanie prawne autentyczności bezpiecznego podpisu elektronicznego oraz domniemanie prawne złożenia go w zamiarze podpisania lub zaaprobowania sygnowanego nim dokumentu elektronicznego²⁸. Mianowicie, we wszelkich postępowaniach dotyczących bezpiecznego podpisu elektronicznego domniemywa się, o ile nie przeprowadzono dowodu przeciwnego, że po pierwsze, bezpieczny podpis elektroniczny stanowi podpis osoby, z którą jest skorelowany, czyli w praktyce podmiotu wskazanego w certyfikacie wystawionym przez akredytowany urząd certyfikacji, oraz po drugie, że został złożony przez tę osobę w intencji podpisania lub zaaprobowania zapisu elektronicznego (art. 19 ust. 2 ETA). Wskazane domniemania prawne mają charakter wzruszalny, przy czym dopuszczalność ich obalenia w postępowaniu sądowym nie została w żaden sposób ograniczona (art. 19 ust. 3 ETA)²⁹.

Wymaga podkreślenia, że zasada funkcjonalnej ekwiwalentności pisma i zapisu elektronicznego oraz podpisu i podpisu elektronicznego nie znajduje zastosowania do czynności prawnych wyłączonych z zakresu ETA, tj. sporządzenia i wykonania testamentu, udzielenia pełnomocnictwa, ustanowienia trustu, z wyjątkiem trustu dorozumianego i konstruktywnego, umowy sprzedaży lub innej przenoszącej prawo własności nieruchomości bądź jakiegokolwiek interesu do niej, rozporządzeń prawem własności nieruchomości albo jakimkolwiek interesem jej dotyczącym (np. umowa dzierżawy).

Orzeczenia precedensowe w przedmiocie spełnienia wymogu pisma i podpisu przez odpowiednio zapis elektroniczny i podpis elektroniczny

Sądy singapurskie w orzeczeniach wydanych po uchwaleniu ETA uznały za dopuszczalne spełnienie wymogu podpisu przez opatrzenie oświadczenia woli różnymi rodzajami podpisów elektronicznych.

---

²⁸ K. Chia, *Singapore* [w:] *E-Commerce and the Law of Digital Signatures*, ed. D. Campbell, New York 2005, s. 548, 557.

²⁹ C.C. Nicoll, *Singapore...*, s. 128; W. Wong, *Singapore* [w:] *The Internet: Laws and Regulatory Regimes*, ed. D. Campbell, Salzburg 2006, s. 519.

Jak wspomniano, z zakresu stosowania ETA wyłączono enumeratywny katalog określonych rodzajów czynności prawnych, w tym umowę dzierżawy nieruchomości na okres dłuższy niż 3 lata. Pierwsze orzeczenie precedensowe w przedmiocie spełnienia wymogu zawarcia umowy w formie pisemnej przez dokonanie jej w formie elektronicznej zostało wydane przez singapurski Sąd Najwyższy w 2005 r. w sprawie *SM Integrated Transware Pte Ltd v Schenker Singapore Pte Ltd*³⁰. Stan faktyczny przedstawiał się następująco: strony negocjowały zawarcie umowy o świadczenie usług logistycznych, obejmującej m.in. dzierżawę magazynu. W trakcie rokowań powód, będący wydzierżawiającym nieruchomość, wysłał e-mailem projekt umowy pozwanemu, tj. dzierżawcy. Pozwany odpowiedział w e-mailu, że aprobeuje przesłany mu projekt umowy z zastrzeżeniem konieczności wprowadzenia drobnych zmian. Następnie pozwany zdecydował się jednak nie wydzierżawiać magazynu. W konsekwencji powód wniósł przeciwko niemu powództwo o odszkodowanie za niewykonanie umowy dzierżawy. Zgodnie z art. 6 lit. d *Civil Law Act* umowę dzierżawy nieruchomości na czas dłuższy niż 3 lata należy zawrzeć w formie pisemnej. Pozwany wniósł o oddalenie powództwa, wskazując, że umowa jest niezaskarżalna i nie korzysta z ochrony sądowej, gdyż nie dokonano czynności prawnej w zastrzeżonej formie, tj. oświadczenie woli dzierżawcy nie zostało złożone na piśmie i podpisane. W konsekwencji sąd musiał rozstrzygnąć, czy ustawowy wymóg pisma i podpisu spełniono w drodze wymiany przez strony e-maili³¹.

W pierwszej kolejności w wydanym orzeczeniu stwierdzono, że w niniejszej sprawie nie znajdzie zastosowania ustawa *Electronic Transaction Act* z 2010 r., przewidująca zasadę funkcjonalnej ekwiwalentności pisma i zapisu elektronicznego oraz podpisu i podpisu elektronicznego, ponieważ z zakresu przedmiotowego aktu normatywnego wyłączono umowę dzierżawy nieruchomości na czas dłuższy niż 3 lata. Następnie sąd przeszedł do rozważań, czy na gruncie *common law* dopuszczalne jest spełnienie wymogu pisma i podpisu przez zawarcie umowy dzierżawy poprzez wymianę przez strony wiadomości e-mail i doszedł do pozytywnej konkluzji w tym przedmiocie. Podkreślono, że ustawodawca zastrzegł obowiązek dokonania oznaczonych czynności prawnych w określonej formie w singapurskim *Civil Law Act*, a wcześniej w angielskim akcie *Statute of Frauds*, w celu ochrony podmiotów prawa przed oszustwami. Dalej wskazano, że uznanie korespondencji elektronicznej za „pismo” będzie całkowicie zgodne z celem ustawy *Civil Law Act*, jak również jej poprzednikiem, tj. aktem *Statute of Frauds*, o ile można udowodnić istnienie pisma. Wypada zauważyć, że do tożsamej konkluzji doszły już wcześniej sądy innych państw *common law*, w szczególności judykatura angielska³².

³⁰ (2005) SGHC 58; (2005) 2 SLR 651.

³¹ D. Senq, *The Singapore Electronic Transactions Act...*, s. 13.

³² Np. orzeczenia w sprawach: *Derby & Co Ltd v Weldon (No 9)* (1991) 1 WLR 652; *R v Governor of Brixton Prison and anor Ex Parte Levin* (1997) QB 65; (1996) 3 WLR 657; *Megastar Entertainment Pte Ltd v Odex Pte Ltd* (2005) 3 SLR 91.

Następnie sąd rozważył kwestię spełnienia wymogu podpisu przez podpis elektroniczny. Wskazano, że z dotychczasowego orzecznictwa wynika, iż podpis pod umową dzierżawy nieruchomości na czas dłuższy niż 3 lata nie musi zostać napisany własnoręcznie przez sygnatariusza, wystarczy bowiem, by podpisujący napisał go na maszynie do pisania lub wydrukował. Podkreślono przy tym, że w ocenie sądu nie ma żadnej realnej różnicy pomiędzy podpisem napisanym na maszynie na dokumencie papierowym a podpisem napisanym na klawiaturze urządzenia, np. komputera w e-mailu. W niniejszej sprawie pozwany nie napisał w e-mailu swojego nazwiska pod treścią oświadczenia woli aprobującego projekt umowy dzierżawy nieruchomości, jednak wszystkie wiadomości mailowe, które wysyłał, miały na swoim początku oznaczenie nadawcy w postaci „Od: ‘Tan Tian Tye’ tiantye.tan@schenker.com”. W ocenie sądu powyższy identyfikator stanowi podpis pana Tan Tian Tye, ponieważ bez wątplenia, wysyłając e-maile z takim nagłówkiem, chciał, by adresaci wiadomości wiedzieli, że pochodzą one od niego. Stwierdzono, że pozwany nie napisał swojego nazwiska pod treścią oświadczenia woli, ponieważ wiedział, że jego nazwisko widnieje w nagłówku każdej przesyłanej przez niego wiadomości zaraz obok jego adresu e-mail, zatem oczywiste było dla niego, że chce być identyfikowany jako nadawca tej wiadomości. Z precedensu ustanowionego przez singapurski *High Court* wynika, że adres e-mail znajdujący się w nagłówku wiadomości, w szczególności obejmujący nazwisko osoby go wysyłającej, może stanowić jej podpis³³.

Analogiczne orzeczenia precedensowe zostały wydane również przez sądy innych państw *common law*. Przykładowo, sąd amerykański w sprawie *International Casings Group Inc v Premium Standard Farms Inc*³⁴ z 2005 r. stwierdził, że nagłówek e-maila, obejmujący nazwisko jego nadawcy w połączeniu z naciśnięciem przez wysyłającego przycisku „wyślij” wskazuje na zamiar oświadczającego uwierzytelnienia i zaaprobowania treści wiadomości, stanowiąc jego podpis. W konsekwencji uznano, że w przedmiotowej sprawie został spełniony ustawowy wymóg złożenia podpisu na piśmie. Do tożsamej konkluzji doszedł również sąd australijski w sprawie *McGuren v Simpson* z 2004 r.³⁵

Wymaga podkreślenia, że powyższy pogląd nie ma jednak charakteru jednolitego w judykaturze państw *common law*. Sąd angielski w sprawie *J Pereira Fernandes SA v Mehta*³⁶ z 2006 r. doszedł bowiem do wniosku przeciwnego. E-mail zawierający ofertę zawarcia umowy gwarancyjnej nie został na końcu podpisany przez jego nadawcę, tj. N. Mehtë, ani przez upoważnionego przez niego pracownika, natomiast na samym początku wiadomości odebranej przez adresata było napisane, że pochodzi on od nelmehta@aol.com. Sąd musiał rozważyć, czy w niniejszej sprawie

³³ D. Senq, *The Singapore Electronic Transactions Act...*, s. 14–15.

³⁴ 358 F Supp 2d 863 (W D Mo 2005).

³⁵ (2004) NSWSC 35; zob. D. Senq, *The Singapore Electronic Transactions Act...*, s. 15.

³⁶ *J Pereira Fernandes SA v Mehta* (2006) EWHC 813 (Ch), (2006) 1 WLR 1543.

został spełniony ustawowy wymóg podpisania pisma przewidziany w ustawie *Statute of Frauds*. W orzeczeniu podkreślono przy tym, że nie ma wątpliwości, iż osoba tworząca i wysyłająca dokument elektroniczny będzie traktowana na gruncie prawa jako podpisująca w dokładnie taki sam sposób, jak gdyby sygnowała ten sam dokument sporządzony na papierze. Fakt, że dokument miał formę elektroniczną, a nie papierową, pozostaje w świetle aktu *Statute of Frauds* bez znaczenia. Jednak w przedmiotowej sprawie kwestią sporną jest, czy adres e-mail automatycznie wstawiony po przesłaniu dokumentu elektronicznego przez podmiot świadczący usługi internetowe stanowi podpis nadawcy wiadomości. W ocenie sądu w niniejszej sytuacji mieliśmy do czynienia jedynie z przypadkowym umieszczeniem adresu e-mail, obejmującego nazwisko, w treści e-maila. W razie braku dowodów wskazujących, że zamiarem oświadczającego było, by jego automatycznie wstawiony do tekstu adres e-mail stanowił jego podpis, niedopuszczalne jest uznanie go za taki. Przyjęcie poglądu przeciwnego naruszałoby bowiem cel ustawy *Statute of Frauds* i byłoby niezgodne z dotychczasowymi precedensami. Mając powyższe na względzie, sąd orzekł, że dokumentu nie opatrzone podpisem³⁷.

Z precedensów ustanowionych przez sądy singapurskie wynika również, że ustawowy wymóg sygnowania pisma podpisem będzie spełniony w przypadku napisania na klawiaturze przez sygnatariusza swojego nazwiska pod treścią oświadczenia woli zawartego w e-mailu, który następnie został przesłany drugiej stronie stosunku prawnego. Przykładowo, sąd w sprawie *Kim Eng Securities Pte Ltd v Tan Suan Khee*³⁸ z 2007 r. stwierdził, że oświadczenie woli o uznaniu długu opatrzone przez dłużnika klawiaturowym podpisem elektronicznym obejmującym imię i nazwisko, tj. Suan Khee, wysłane wierzycielowi e-mailem stanowi podpisane pismo. Do tożsamej konkluzji doszedł singapurski sąd apelacyjny w sprawie *Joseph Mathew and another v Singh Chiranjeev and another*³⁹. Analogiczne precedensy zostały ustanowione również przez judykaturę innych państw *common law*. Dla przykładu, w sprawie *Orton v Collins and others*⁴⁰ z 2007 r. sąd angielski uznał za podpis nazwę spółki z o.o. „Putsmans” napisaną przez radcę prawnego na klawiaturze komputera pod treścią oświadczenia woli o przyjęciu oferty zawarcia ugody sądowej ujętej w e-mailu, który następnie wysłano do jego adresata.

Singapurski *High Court* w sprawie *Ang Bee Yian v Ang Siew Fah* z 2019 r. uznał z kolei, że ustawowy wymóg złożenia oświadczenia na piśmie i opatrzenia go podpisem spełnia oświadczenie woli o uznaniu długu napisane przez dłużnika w wiadomości SMS na telefonie komórkowym, przesłanej wierzycielowi.

---

³⁷ M. Maciejewska-Szałas, *Forma pisma...*, s. 286–287.

³⁸ (2007) 3 SLR 195.

³⁹ (2010) 1 SLR 338.

⁴⁰ *Orton v Collins and Others* (2007) EWHC 803 (Ch), (2007) 1 W.L.R. 2953.

Singapurski rządowy urząd regulacji The Infocomm Media Development Authority opublikował 27 czerwca 2019 r. dokument konsultacyjny mający na celu usunięcie istniejących jeszcze przeszkód w posługiwaniu się zapisami i podpisami elektronicznymi. Podkreślono w nim, że na gruncie wskazanego aktu podpisy elektroniczne mogą być składane w rozmaity sposób, w szczególności przez elektroniczne wklejenie do dokumentu obrazu podpisu, np. zeskanowanego podpisu własnoręcznego, czy też przez złożenie za pomocą rysika lub palca podpisu na ekranie dotykowym, z kolei w przypadku zawierania umowy za pośrednictwem platformy internetowej poprzez wpisanie nazwiska pod treścią oświadczenia woli.

Podsumowanie

Singapur jest azjatyckim pionierem w regulacji handlu elektronicznego. Zastosowane rozwiązania oparto w znacznej mierze na ustawach modelowych UNCITRAL, tj. MLEC i CUECIC. Unormowanie ma nowoczesny charakter, opierając się na regule funkcjonalnej ekwiwalentności pisma i zapisu elektronicznego oraz podpisu i podpisu elektronicznego, jak również zasadzie niedyskryminacji wiadomości i umów w formie elektronicznej. Regulacja jako dwutorowa statuuje domniemania prawne związane z korzystaniem przez strony z bezpiecznych zapisów i podpisów elektronicznych. Na gruncie prawa singapurskiego „pismo” obejmuje druk, maszynopis i inne sposoby przedstawienia słów w widzialnej formie, z kolei „podpis” stanowi każdy znak złożony przez sygnatariusza z zamiarem podpisania i uwierzytelnienia dokumentu. Wymogi formalne stawiane pismu i podpisowi są minimalne, wskazane pojęcia mają bardzo szerokie znaczenie, a forma pisemna umów została unormowana bardzo liberalnie. W konsekwencji sądy singapurskie zastosowały liberalne, a zarazem funkcjonalne podejście, rozstrzygając, czy wymóg podpisu spełniają różne rodzaje podpisów elektronicznych, i uznały, że czyni mu zadość m.in. klawiaturowy podpis elektroniczny, tj. nazwisko napisane pod treścią oświadczenia woli w e-mailu lub SMS-ie, a nawet nazwisko stanowiące element adresu e-mail nadawcy, widniejące w nagłówku wiadomości otrzymanej przez jej adresata.

Literatura

- Brazell L., *Electronic Signatures Law and Regulation*, London 2004.
- Chia K., *Singapore [w:] E-Commerce and the Law of Digital Signatures*, ed. D. Campbell, New York 2005.
- Fischer S.F., *Saving Rosencrantz and Guildenstern in a Virtual World – A Comparative Look at the Recent Global Electronic Signature Legislation*, „Boston University Journal of Science & Technology Law” 2001, vol. 7, no. 2.

- Lambert J.B., *The U.N. Convention on Electronic Contracting: Back from the Dead?*, „Michigan State International Law Review” 2017, vol. 25, no. 1.
- Maciejewska-Szalas M., *Forma pisemna i elektroniczna czynności prawnych. Studium porównawcze*, Warszawa 2014.
- Mason S., *Electronic Signatures in Law*, London 2003.
- Mik E., *Certainty at last? A “new” framework for electronic contracting in Singapore*, „Journal of International Law and Technology” 2013, vol. 8, no. 3.
- Nicoll C.C., *Singapore: The Intelligent Island*, „EDI Law Review” 1999, no. 6.
- Redd C., *What is a Signature?*, „The Journal of Information, Law and Technology” 2000, no. 3.
- Rowland D., Macdonald E., *Information Technology Law*, London 2005.
- Senq D., *The Singapore Electronic Transactions Act and the Hong Kong Electronic Transactions Ordinance*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review” 2008, no. 5.
- Tank H.S.K., *The Impact of the Singapore Electronic Transactions Act on the Formation of E-Contracts*, „Electronic Communications Law Review” 2002, vol. 9, no. 2.
- Wah Teck J.C., *Legal issues in e-commerce and electronic contracting: the Singapore position*, Asean Law Association. 8th General Assembly, Singapore, 29 November – 2 December 2003.
- Wong W., *Singapore [w:] The Internet: Laws and Regulatory Regimes*, ed. D. Campbell, Salzburg 2006.

SUMMARY

WRITTEN AND ELECTRONIC FORM OF CONTRACTS IN SINGAPORE LAW

The article presents the complicated issues of concluding a contract in written and in electronic form, as well as meeting the requirements of the writing and signature by electronic record and electronic signature, respectively, in Singapore law. Singapore is an Asian pioneer in regulating e-commerce. *Electronic Transactions Act* (2010) is modern in nature, based on the principle of the functional equivalence of writing and electronic record as well as signature and electronic signature, and the principle of non-discrimination of messages and contracts in electronic form. Under Singapore law, “writing” includes print, typescript and other ways of presenting words in a visible form, while “signature” is any sign submitted by a signatory with the intention of signing and authenticating a document. The formal requirements for the writing and signature are minimal, the indicated terms have a very broad meaning, and the written form of the contracts has been regulated very liberally. As a consequence, Singaporean courts applied a liberal and, at the same time, functional approach in deciding whether the signature requirement was met by various types of electronic signatures and found that it was satisfied with, inter alia, keyboard electronic signature, i.e. the name written under the text of the declaration of will in the e-mail or SMS, and even the name that is part of the sender’s e-mail address, appearing in the header of the e-mail received by the recipient of the message.